

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ .

مجله پژوهش‌های حقوقی

علمی - ترویجی

سال هشتم - شماره ۱۵

بهار - تابستان ۱۳۸۸

ترتیب انتشار: دوفصلنامه

زمینه فعالیت: علوم انسانی (حقوق)

شماره صفحات: ۴۸۰

شماره ثبت بین‌المللی مجله: ۹۲۲۰-۱۶۸۲

صاحب امتیاز: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش

مدیر مسئول: دکتر وحید اشتیاق

سردبیر: دکتر سیدقاسم زمانی

بها: ۳۰,۰۰۰ ریال

نشانی دفتر مجله: تهران، خیابان سنایی، خیابان نهم، کوچه گیلان، پلاک ۵، کد پستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱۱

صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۴-۸۸۱۱۵۸۱-۸۸۱۱۵۸۰

<http://www.sdil.org> email: journal@sdil.org

به موجب نامه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به شماره
۳/۲۹۱۰/۵۸۸ مورخ ۱۳۸۴/۵/۱۱ مجله پژوهش‌های حقوقی دارای درجه
علمی - ترویجی است.

مقالات

- تأملی بر انتشار تصویر چهره متهم در روزنامه‌ها
- تحول فاعده عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای: گسترش قابل قبول یا گسترش غیرقابل قبول
- مطالعه تطبیقی ماهیت و مبنای مسئولیت متصدیان حمل و نقل در کنوانسیون‌های بین‌المللی و حقوق ایران
- استقلال قاضی در نظام قضایی ایران در پرتو تحولات قانون‌گذاری
- راهکار تعقیب متهمان به جنایات جنگی در غزه بر اساس گزارش گلدستون: صلاحیت جهانی
- آغاز رویکرد غیرتاریخی به حقوق اساسی در ایران (اولین در ستاره حقوق اساسی)
- قلمرو استدلال قیاسی با نقدی بر روش‌شناسی قیاس جزایی در فقه
- انعقاد معاهدات معاضدت قضایی در نظام حقوقی ایران؛ تقابل یا همسازی نظام حقوقی بین‌المللی با نظام حقوقی داخلی ایران
- نگرشی تطبیقی بر مالکیت در فقه اسلامی و حقوق غرب
- اجرای تعهدات بین‌المللی در نظام قضایی ایران: محدودیت‌ها و ظرفیت‌ها

مجله پژوهش‌های حقوقی (علمی - ترویجی)، شماره ۱۵، نیمسال اول ۱۳۸۸
صفحات ۱۳ الی ۲۶، تاریخ وصول: ۱۳۸۷/۴/۱۳، تاریخ پذیرش: ۱۳۸۷/۵/۲۴

تأملی بر انتشار تصویر چهره متهم در روزنامه‌ها

دکتر علی خالقی*

چکیده: مقاله حاضر به بررسی اقدام برخی از مراجع قضایی مبنی بر دستور انتشار تصویر بدون پوشش چهره متهم در روزنامه‌ها پرداخته است. در این مقاله، با توجه به سکوت قوانین در مورد جواز یا عدم جواز این اقدام، ابتدا به بیان دلایلی که ممکن است چنین دستوری را توجیه نماید، پرداخته شده و سپس به استناد برخی از اصول پذیرفته شده در نظام حقوقی ما و حکمی از قانون آیین دادرسی کیفری، اقدام مزبور نادرست و غیرقانونی دانسته شده است. با این حال، در جمع‌بندی به این نکته اشاره شده است که این ممنوعیت متوجه مراجع قضایی بوده و قانون‌گذار می‌تواند با تعیین شروط و ضوابطی معین، امکان صدور دستور انتشار تصویر متهم توسط مراجع مذکور را در قانون پیش‌بینی نماید.

کلیدواژه‌ها: انتشار تصویر متهم، روزنامه، رسانه، اصل برائت، حریم خصوصی، مجرمانه بودن تحقیقات مقدماتی، صلاحیت مقامات عمومی، آیین دادرسی کیفری

*akhaleghi@ut.ac.ir

* استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

نویسنده از آقای جمشید غلاملو، دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه تهران، به جهت همکاری در تهیه برخی از داده‌های تحقیق، تشکر می‌کند.

تحول قاعده عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای: گسترش قابل قبول یا گسترش غیر قابل قبول

علیرضا ابراهیم گل*

چکیده: کشف و به‌کارگیری نیروی اتم نوید دهنده دوران جدیدی از زندگی بشر بود، نیروی اعجاب‌انگیزی که مستعد بهره‌برداری برای هم‌ویرانی و وحشت، و هم آبادی و آرامش است. طبع جامعه دولت‌های دارای حاکمیت مستقل که حفظ خود و تحقق منافع ملی را تنها رسالت خویش می‌دانند و در نتیجه نگرانی از کاربرد این نیرو به عنوان ابزار جنگ و ویرانی، به محدودسازی گسترش کاربردهای نظامی آن در عین پذیرش حق بر کاربردهای صلح‌آمیز از آن، در قالب معاهده عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای ۱۹۶۸ انجامید، معاهده‌ای که تنها پنج دولت را به عنوان دولت هسته‌ای شناخت و گسترش سلاح‌های هسته‌ای را به هر شکلی غیرقابل پذیرش اعلام کرد. ماهیت این معاهده و ارتباط آن با حفظ صلح و امنیت بین‌المللی، فقدان یک رکن تفسیری در معاهده و تغییرات محیط هسته‌ای بین‌المللی، تفاسیر و برداشت‌های اجرایی گوناگون و متعارضی از این معاهده را سبب گشته است، تفاسیری که محصول اختلاط حقوق بین‌الملل مبتنی بر نهاد با حقوق بین‌الملل مبتنی

* دانشجوی دوره دکترای حقوق بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی

نگارنده بر خود فرض می‌داند که از رهنمودهای جناب استاد دکتر هدایت‌الله فلسفی و جناب آقای دکتر حسین سادات میدانی در نگارش این نوشتار، صمیمانه تشکر کند.

بر رابطه است. از اینروست که عده‌ای با فهم حقوق به عنوان یک فرآیند، دیگر نه از منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، بلکه از گسترش قابل قبول و گسترش غیرقابل قبول سخن می‌گویند.

کلیدواژه‌ها: عدم گسترش، حقوق بین‌الملل مبتنی بر نهاد، حقوق بین‌الملل مبتنی بر رابطه، گسترش قابل قبول، گسترش غیرقابل قبول، حق استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای، انرژی هسته‌ای

مطالعه تطبیقی ماهیت و مبنای مسؤولیت متصدیان حمل و نقل در کنوانسیون‌های بین‌المللی و حقوق ایران

دکتر فیض‌الله جعفری*

چکیده: یکی از مباحث مهم در زمینه حقوق حمل و نقل، مسؤولیت متصدی حمل و نقل است. با توجه به وجود قرارداد حمل و نقل بین فرستنده و متصدی، باید ماهیت مسؤولیت او را قراردادی دانست و مبنای مسؤولیت وی را نیز بر همین مبنا ارزیابی کرد؛ یعنی بر حسب میزان تعهدی که در قانون یا قرارداد بر عهده متصدی گذاشته شده است، وضعیت مبنای مسؤولیت او متغیر خواهد بود. بررسی ماهیت و مبنای این مسؤولیت در کنوانسیون‌های بین‌المللی حمل و نقل و حقوق ایران، هدف این نوشتار است.

کلیدواژه‌ها: مسؤولیت قراردادی، متصدی حمل و نقل، حقوق تجارت، کنوانسیون‌های بین‌المللی

استقلال قاضی در نظام قضایی ایران در پرتو تحولات قانون‌گذاری

علی دهقانی*

چکیده: استقلال قاضی در کنار بی‌طرفی وی از جمله تضمین‌های مؤثر در تحقق دادرسی عادلانه است. استقلال قاضی بدین معناست که قاضی در جایگاه دادرسی نسبت به موضوع مطرح شده با آزادی کامل و بر مبنای واقعیت‌ها و بر پایه قانون و بی‌هرگونه دخالت، فشار یا نفوذ نادرست از جانب هر یک از بخش‌های حکومت یا جای دیگر رسیدگی و تصمیم‌گیری کند. استقلال مستلزم آن است که گزینش، استخدام و ارتقاء قاضی در راستای حفظ استقلال وی بوده و قاضی در مقام ادای وظایف واگذار شده امنیت شغلی کامل داشته باشد. با وجود گذشت بیش از یک سده از نظام قانون‌گذاری ایران، به گواهی قوانین و مقررات و به دلایلی که در این مقاله خواهیم دید استقلال قاضی پیش و پس از انقلاب آنگونه که شایسته این مقام است، مورد توجه قانون‌گذار قرار نگرفته است.

کلیدواژه‌ها: قاضی، استقلال قاضی، امنیت شغلی، تفسیر قضایی، قوه قضائیه، مصونیت، بی‌طرفی، تفکیک قوا

* قاضی دادگستری تهران و دانشجوی دوره دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه تهران (پردیس قم)
ali.dhghn@yahoo.com

راهکار تعقیب متهمان به جنایات جنگی در غزه بر اساس گزارش گلدستون: صلاحیت جهانی

دکتر سیدقاسم زمانی*

چکیده: هیأت تحقیق شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد که در سوم آوریل ۲۰۰۹ به ریاست آقای ریچارد گلدستون مأموریت یافت برای بررسی تمام نقض‌های حقوق بشر و حقوق بشردوستانه در نوار غزه در طی درگیری‌های نظامی ۲۷ دسامبر ۲۰۰۸ تا ۱۷ ژانویه ۲۰۰۹ به تحقیق و بررسی پردازد با تهیه و ارائه گزارش خویش در ۱۵ سپتامبر ۲۰۰۹، از جمله اعلام داشت که نیروهای اسرائیلی در این درگیری‌ها مرتکب جرایم جنگی مختلف شده‌اند. هیأت تحقیق سازمان ملل متحد توسل به اصل صلاحیت جهانی دادگاه‌های ملی جهت تعقیب نقض‌های فاحش کنوانسیون چهارم ۱۹۴۹ ژنو و جلوگیری از بی‌کیفیری و اعتلای مسؤولیت بین‌المللی مقامات و نیروهای اسرائیلی را به عنوان یک راهکار مورد حمایت قرار داد. در این مقاله چارچوب حقوقی راهکار پیشنهادی هیأت تحقیق سازمان ملل متحد مورد بررسی قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: گزارش گلدستون، غزه، صلاحیت جهانی، حقوق بشردوستانه، حقوق بشر، جرایم جنگی، بی‌کیفیری

آغاز رویکرد غیرتاریخی به حقوق اساسی در ایران (اولین در سنامه حقوق اساسی)

سید ناصر سلطانی*

مبادی تاریخیه سابقه هم تدریجاً فراموش [شد]

محمدحسین نائینی

تنبيه الامه و تنزيه المله، ص ۳

چکیده: فقدان آگاهی تاریخی، مشروطه‌خواهی را به یک دوره کوتاه، در فهم ما، محدود کرد. در حالی که جستجوی «حد یقینی» بر «مقام لاحد» دیرینه‌ای دورتر از ۱۳ مرداد ۱۲۸۵ داشت. در فقدان آگاهی تاریخی، «مبادی تاریخیه سابقه» تدریجاً فراموش شد. یکی از آثار این مفهوم از تاریخ و دوره تاریخی در رویکرد ما به حقوق اساسی نمایان گشت. غیبت آگاهی تاریخی، حقوق اساسی را از سنت و مبادی تاریخی‌اش، یعنی تاریخ مشروطه‌خواهی در ایران، جدا کرد. در ناآگاهی از سنت‌های حقوق اساسی در ایران، نظام حکومتی «دول خارجه»، نه «مذاق مملکت» و نه «مشروطیت و آزادی ایران» در مطالعه حقوق اساسی موضوع، محور و معیار بحث شد. از دیدگاه ما، درس‌های حقوق اساسی در نظر به شرایط طرح اندیشه مشروطه‌خواهی «در ایران» و از گذر مسائل و مفاهیم آن آغاز نشد. از همین رو به نظر می‌رسد محل نزاع در حقوق اساسی به‌درستی تحریر نشده است. توضیح

خواهیم داد که چگونه گریز از شناخت «مقتضای» تاریخی «قانون اساسی ملی»، دست یافتن به «اساس» مبتنی بر «مذاق مملکت» را هر روز به تأخیر می‌اندازد. این نوشتار با نشان دادن توانایی مفاهیم حقوق اساسی در توضیح معنای کوشش‌های مشروطه‌خواهانه، که مفاهیم تاریخ مشروطه رأی‌ارای آن نیست، آغاز می‌شود. در ادامه این دیدگاه را، در حقوق اساسی ایران، نقد خواهیم کرد که در فهم و توضیح حکومت قانون در ایران به مواد تاریخی آن اعتنا ندارند و حقوق اساسی ایران را در بیرون زادگاه مفاهیم تاریخی آن توضیح می‌دهند. هدف، آشکار کردن ضرورت رویکردی از زاویه تاریخ حقوق اساسی به میراث مشروطه‌خواهی است، تا از این راه بتوان گفتگویی را برای «تجدید نسخه» حقوق اساسی آغاز کرد، تعریفی که بتواند آن را نه تنها در متون قانونی، که در ساختار واقعی قدرت و همچنین در دوره تاریخی بلندتری جستجو کند.

کلیدواژه‌ها: رویکرد غیرتاریخی، تاریخ حقوق اساسی، تاریخ مشروطه‌خواهی، مشروطه، حقوق اساسی، قانون اساسی

قلمرو استدلال قیاسی با نقدی بر روش‌شناسی قیاس جزایی در فقه

دکتر حسین سیمایی*

چکیده: گرچه بحث از قلمرو قیاس، تأخر منطقی بر بحث از اعتبار قیاس دارد اما در این مقاله خواهیم کوشید تا از مبحث قلمرو قیاس و ادعای «عقلانیت» برخی از گزاره‌های فقهی و حقوقی، پنجره‌ای منطقی به جواز عقلی قیاس بگشاییم. نقد برداشت رایج از مفهوم تعبد، و دخالت دادن عنصر «فهم‌علیت» در کنار «احراز علت»، آورده دیگر این اثر است که به مدد آن استدلال قیاسی را در موقعیت منطقی‌تری می‌نشانیم. درباره اعتبار قیاس در ساحت جرم و مجازات‌ها نیز شیوه طرح موضوع در فقه را به نقد کشیده، نشان خواهیم داد که شیوه مزبور فاقد انسجام لازم و دارای ایراد «روشی» است. مساهمت تحقیق حاضر در این باب - به زعم خود - ارائه یک تئوری سازگار با منطق فقه است. در ضمن مقاله و نیز در پایان، موضوع مورد مطالعه را در حقوق ایران و نیز در حقوق انگلیس مورد مطالعه تطبیقی قرار داده، نتیجه می‌گیریم که نظام فقهی و حقوقی ایران و انگلستان از قرابت بسیاری در مبانی این مسأله برخوردارند.

کلیدواژه‌ها: قیاس، علت، عقل، نص، حدود، مجازات‌ها، اجتهاد

انعقاد معاهدات

معاضدت قضایی در نظام حقوقی ایران تقابل یا همسازی نظام حقوقی بین‌المللی با نظام حقوقی داخلی ایران

محمد قربان پور* - سهیلا حامد**

چکیده: توسعه رو به افزایش روابط کشورها در عرصه جهانی، لزوم انجام تمهیداتی را در خصوص تسهیل این روابط با هدف از میان برداشتن موانع موجود و اشکالاتی که لاجرم از قبل این تحولات در روابط میان کشورها و اتباعشان ایجاد می‌شود را ضروری می‌نماید. در این میان جنبه مخرب این روابط، تسهیل فرار مجرمان فراری از عدالت است که لزوم همکاری بیشتر کشورها در مقابله با این پدیده‌های مخرب را می‌طلبد. این رویدادها کشورها بر آن می‌دارد تا برای مقابله با این جرایم و کیفر مجرمان و تسهیل در تعقیب و محاکمه آنان به همکاری‌های قضایی در این خصوص روی آورند. حاصل این نوع نگرش، انعقاد معاهدات معاضدت قضایی است. این معاهدات بر اساس اصولی از حقوق بین‌الملل کیفری و حقوق بین‌الملل عمومی، با توافق کشورها منعقد می‌شوند. در این میان در جمهوری اسلامی ایران به دلیل نظام حقوقی مختص به آن و تفسیر خاص شورای نگهبان از شرع، روند نهایی شدن این توافقات، با مشکلات چندی مواجه می‌شوند. ایرادات شورای نگهبان در عمل، رد

* دانشجوی دوره دکترای حقوق بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبایی

** رئیس اداره معاهدات دفتر امور بین‌الملل قوه قضائیه

اصول حاکم بر انعقاد این معاهدات است اما با این حال ضرورت همکاری‌های قضایی میان ایران با سایر کشورها، مراجع مربوطه را بر آن می‌دارد تا با تمکین به اصول و قواعد حقوق بین‌الملل و از طریق مکانیزم مجمع تشخیص مصلحت نظام، اقدام به تأیید مصوبه مجلس نمایند. نقش شورای نگهبان در بیان ایرادات کلی نسبت به برخی از معاهدات و تأیید برخی دیگر با محتوای مشابه، بدون بیان ایراد نسبت به آنها جالب توجه است.

کلیدواژه‌ها: معاضدت قضایی، نیابت قضایی، مبادله اطلاعات و اسناد، انتقال محکومان، انتقال دادرسی، استرداد مجرمان، شورای نگهبان، مجمع تشخیص مصلحت نظام

نگرشی تطبیقی بر مالکیت در فقه اسلامی و حقوق غرب

دکتر محمدرضا ویژه*

چکیده: «مالکیت» به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای حقوقی از دیرباز تأثیری شگرف بر تطور نظام‌ها و فرهنگ‌های گوناگون حقوقی داشته است. در فقه شیعه، بسیاری از قواعد فقهی ضامن این نهاد هستند و در حقوق غرب نیز این حمایت از دوره حقوق روم وجود داشته است. نگرشی بر تطور مالکیت در این دو نظام حقوقی مبین آن است که مبانی این نهاد در دو نظام کاملاً متفاوت شکل گرفته است و تمایز مذکور بر بسیاری از سازکارهای حمایتی نیز تأثیر نهاده است. در واقع، در فقه اسلامی، «مالکیت» به عنوان موقعیت حقوقی مطرح می‌شود در حالی که در حقوق غربی در قالب حق شخصی نمود می‌یابد با توجه به عدم کارآیی مفهوم موقعیت حقوقی، به نظر می‌رسد تحول مبنای مالکیت به سوی حق شخصی اجتناب ناپذیر است؛ امری که نه تنها با مبانی فقهی تعارضی ندارد بلکه زنجیره تحول این نهاد را تکمیل نیز می‌کند.

کلیدواژه‌ها: مالکیت، موقعیت حقوقی، حقوق شخصی، سلطه، اختصاص، فقه اسلامی، حقوق غرب

اجرای تعهدات بین‌المللی در نظام قضایی ایران: محدودیت‌ها و ظرفیت‌ها

حمید هاشمی*

چکیده: حقوق بین‌الملل نظام حقوقی مستقلی در کنار نظام حقوقی داخلی و متضمن قواعد و مقرراتی است که باید در کنار قوانین و مقررات داخلی مورد اجرای قاضی قرار گیرد. با گسترده شدن حقوق بین‌الملل، موضوعاتی که تحت حکومت مقررات بین‌المللی قرار گرفته‌اند افزایش یافته است و قاضی به عنوان بخشی از نهاد حاکمه متعهد، مکلف به اجرای تعهدات برآمده از منابع حقوق بین‌المللی است که برای وی و توسط ماده ۹ ق.م. برابر با قانون معرفی شده است. قاضی باید قانون مناسب (خواه داخلی یا بین‌المللی یا هر دو) حاکم بر قضیه رأیافته و با استدلال و استناد آن را اجرا نماید. قاضی ایرانی با استفاده از مقررات قانون مدنی از این امکان برخوردار می‌گردد تا علاوه بر مقررات عهد، تعهدات ایران مبتنی بر دیگر منابع حقوق بین‌الملل را نیز اجرا کند و ماده ۸ ق.م.ا. نیز در هماهنگی با ماده ۹ ق.م. حتی بدون نیاز به قوانین خاص مربوط به جرایم بین‌المللی و با تضمین اصل قانونی بودن جرم و مجازات،

* دانشجوی دوره دکترای حقوق بین‌الملل دانشگاه تهران، عضو مؤسسه حقوق بین‌الملل پارس تهران و دادیار دادرسی عمومی و انقلاب تهران
نگارنده لازم می‌داند از راهنمایی دوستان عزیز که در نوشتن این مقاله وی را یاری نموده‌اند، به‌ویژه آقایان دکتر سیدحسین سادات میدانی، دکتر عبدالله خدابخشی، مجتبی فرحبخشی و محمدرضا رفیعی سپاسگزاری نماید.

اسباب حضور کیفری در عرصه بین‌المللی و اعمال صلاحیت جهانی را برای قاضی ایرانی فراهم می‌آورد.

کلیدواژه‌ها: رابطه حقوق بین‌الملل و حقوق داخلی، اجرای حقوق بین‌الملل، تعهدات بین‌المللی، منابع حقوق بین‌الملل، صلاحیت جهانی، ماده ۹ قانون مدنی، ماده ۸ قانون مجازات اسلامی

موضوع ویژه:

جایگاه و کارکرد سازمان‌های غیردولتی در نظام‌های حقوقی ملی و بین‌المللی

- درآمدی بر موضوع ویژه
- وضعیت سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی در حقوق بین‌الملل و حقوق ایران
- تعامل سازمان‌های غیردولتی با سازمان جهانی تجارت
- تأثیر سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی بر حقوق داخلی با تأکید بر عملکرد «فیفا»
- مناسبات سازمان ملل متحد و سازمان‌های غیردولتی در آینه تغییر
- نقش انجمن‌ها در حمایت حقوقی از معلولان با نگاهی به قضیه «پروش»
- موانع تشکیل و کارآمدی سازمان‌های غیردولتی در ایران

در آمدی بر موضوع ویژه

ضرورت تمرکززدایی و افزایش کارآمدی، به کاهش نقش تصدی‌گری دولت در شئون مختلف زندگی اجتماعی منجر شده است. این ضرورت اجتماعی که البته با موانعی نیز مواجه بوده و است باعث گشته که امروزه بیش از پیش توسعه جایگاه و نقش اشخاص حقوقی مردم‌نهاد و غیرانتفاعی را نظاره‌گر باشیم. در دهکده جهانی امروز با شکست انحصارطلبی و نیز تغییر کارکردهای دولت، مدیریت و اجرای بسیاری از امور به سازمان‌های غیردولتی واگذار شده است. در شمار قابل توجهی از کشورها به‌ویژه کشورهای توسعه‌یافته این سازمان‌ها در معادلات فنی، اقتصادی، فرهنگی و... از وزن و اهمیتی فزاینده برخوردار شده‌اند. برخی از این سازمان‌ها با گستراندن حوزه فعالیت خود به فراسوی مرزهای ملی، در سطح بین‌المللی نیز از آنچنان اعتبار و اهمیتی برخوردار شده‌اند که حقوق بین‌الملل رشد و توسعه و نیز کارایی خود را در حوزه‌های مختلف مرهون آن سازمان‌ها بوده است. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در حوزه حقوق بشردوستانه نمونه‌ای بسیار موفق از آن سازمان‌ها محسوب می‌شود.

مجله پژوهش‌های حقوقی با بذل توجه به اهمیت خطیر سازمان‌های غیردولتی و فقر ادبیات حقوقی فارسی، موضوع ویژه شماره ۱۵ خود را به موضوع «جایگاه و کارکرد سازمان‌های غیردولتی در نظام‌های حقوقی ملی و بین‌المللی» اختصاص داد تا ضمن بررسی چالش‌های پیرامون این موضوع در نظام حقوقی ایران، این مسأله را در دیگر کشورها و نیز در نظام حقوق بین‌الملل منطقه‌ای و جهانی مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد.

شش مقاله‌ای که از میان مقالات دریافتی در این شماره به چاپ رسیده‌اند فقط بخشی از موضوع ویژه مجله را پوشش داده‌اند. مجله پژوهش‌های حقوقی ضمن تشکر از ارسال‌کنندگان مقالات، به این مطلب اذعان می‌دارد که هدف از انتخاب این موضوع صرفاً فتح بابی بوده است تا این موضوع بیش از پیش مورد توجه جامعه حقوقی ایران و ارگان‌های ذیصلاح دولتی و غیردولتی قرار گیرد.

وضعیت سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی در حقوق بین‌الملل و حقوق ایران

سید یاسر ضیایی* - سیدهادی پژومان**

چکیده: حقوق بین‌الملل قواعد و رویه‌های خاصی در خصوص وضعیت سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی دارد. از سوی دیگر کشورها ترجیح می‌دهند قواعد ملی خاص خود را نسبت به این سازمان‌ها داشته باشند. با توجه به ضرورت متابعت قواعد ملی کشورها از حقوق بین‌الملل در این پژوهش میزان مطابقت یا عدم مطابقت حقوق ایران در خصوص وضعیت حقوقی سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی ارزیابی گردید. این ارزیابی در چهار بعد از سازمان‌های غیردولتی صورت می‌گیرد: تعریف و ماهیت، گونه‌شناسی، شخصیت حقوقی و منابع مالی. تلاش شد در این روند به نقاط ابهام حقوق بین‌الملل و حقوق ایران نسبت به این سازمان‌ها اشاره شود و در مواردی پیشنهادهایی ارائه شود.

کلیدواژه‌ها: سازمان غیردولتی، سازمان بین‌المللی غیردولتی، حقوق بین‌الملل، حقوق ایران، شخصیت حقوقی بین‌المللی

تعامل سازمان‌های غیردولتی با سازمان جهانی تجارت

آرامش شهبازی*

چکیده: حضور سازمان‌های غیردولتی در سازمان جهانی تجارت و قلمرو تعامل آنها با یکدیگر از ابعاد مختلف بحث‌برانگیز است. تعیین مبنای منطقی شمول سازمان‌های غیردولتی در فعالیت‌های سازمان و اشکال متفاوت این تعامل، مقایسه موضع سازمان‌های غیردولتی در سازمان جهانی تجارت و سایر سازمان‌های بین‌المللی به‌ویژه سازمان ملل متحد در این خصوص از اهمیت فراوانی برخوردار است. آنچه در این مطالعه راهگشاست، توجه به این نکته اصلی است که بررسی عمیق روابط سازمان‌های بین‌المللی (در این مقاله، تعامل سازمان‌های غیردولتی و سازمان جهانی تجارت است) صرفاً در قالب قراردادی و بدون توجه به واقعیات موجود در رویه این نهادها امکان‌پذیر نیست. همین واقعیت عملی است که مبین رویه حضور چنین سازمان‌هایی در سازمان جهانی تجارت است. آنچه به آن تأکید خواهیم داشت، این است که تعامل بیشتر میان سازمان‌های غیردولتی و سازمان جهانی تجارت، سازمان را به یک نهاد کارآمدتر و مسئول‌تر تبدیل خواهد کرد که اقبال و توجه بیشتری را به‌همراه دارد. به‌رغم اینکه دامنه گسترش سازمان‌های غیردولتی در سازمان جهانی

تجارت حوزه خاص و محدودی دارد، مقایسه تطبیقی عضویت چنین سازمان‌هایی در برخی سازمان‌های بین‌المللی دیگر مانند سازمان ملل متحد، با این نتیجه همراه است که این قلمرو هنوز به طور کامل ترسیم و چارچوب‌بندی نشده است. **کلیدواژه‌ها:** سازمان جهانی تجارت، سازمان‌های غیردولتی، سازکار حل اختلاف، نهاد یاور دادگاه، جامعه مدنی جهانی

تأثیر سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی بر حقوق داخلی با تأکید بر عملکرد «فیفا»

امیر مقامی*

چکیده: حضور گسترده سازمان‌های غیردولتی در فعالیتهای گوناگون بین‌المللی سبب بروز برخوردهای اجتناب‌ناپذیر میان منافع آنها و دولت‌ها شده است. از این منظر، تصمیمات فیفا در تعلیق و اخراج برخی فدراسیون‌های عضو، گاه به دخالت فیفا در این کشورها تعبیر شده است. از جمله در سال ۱۳۸۵، فیفا با تعلیق فوتبال ایران خواستار اصلاح اساسنامه فدراسیون فوتبال ایران شد که البته منطبق با قوانین داخلی ایران اما مغایر استانداردهای فیفا بود؛ زیرا دخالت دولت در فوتبال را تجویز می‌کرد و نمونه بارز آن اخراج رئیس فدراسیون فوتبال توسط معاون رئیس‌جمهور و رئیس سازمان تربیت بدنی بود. پیامدهای مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی این تعلیق سبب شد دولت ایران شرایط فیفا را بپذیرد و اصلاح اساسنامه را در دستور کار خود قرار دهد. اما این سؤال اساسی وجود دارد که آیا اقدام فیفا یک قانون‌گذاری بین‌المللی محسوب می‌شود؟ در پاسخ، به نظر می‌رسد قصد فیفا عدم مداخله دولت‌ها در فوتبال است و نه دخالت فیفا در دولت‌ها. هدف فیفا این است

که با استفاده از ابزار افکار عمومی، وضعیت سازمان غیردولتی مربوط که دخالت‌های دولتی را در امور داخلی‌اش بر نمی‌تابد، به حالت عادی بازگرداند. این رفتار را نه می‌توان مداخله یا حرکت سیاسی نامید و نه یک قانون‌گذاری بین‌المللی گرچه نشان از توانایی سازماندهی سازمان‌های غیردولتی و قدرت هماهنگ‌سازی قوانین در سطح جهان دارد.

کلیدواژه‌ها: فیفا، فدراسیون فوتبال، سازمان تربیت بدنی، دولت، دیوان داوری ورزش، سازمان بین‌المللی غیردولتی، دیوان عدالت اداری

مناسبات سازمان ملل متحد و سازمان‌های غیردولتی در آینه تغییر

پوریا عسکری*

چکیده: منشور سازمان ملل متحد، شورای اقتصادی و اجتماعی ملل متحد را موظف نموده تا برای پیشبرد امور سازمان، از همفکری و مشورت سازمان‌های غیردولتی استفاده نماید. رشد و شکوفایی روزافزون سازمان‌های غیردولتی و سازمان‌های جامعه مدنی از یکسو و نیاز سازمان ملل متحد برای تعامل بیشتر با متخصصین مشغول در این سازمان‌ها از سوی دیگر سبب شده است تا نهادهای مختلف سازمان ملل متحد، راهکارهایی را برای توسعه و تقویت مناسبات خود با سازمان‌های غیردولتی فراهم کنند. در سال ۱۹۹۶، شورای اقتصادی و اجتماعی، از مجمع عمومی می‌خواهد تا ترتیبات لازم برای مشارکت سازمان‌های غیردولتی در تمام برنامه‌های ملل متحد را مورد مطالعه قرار دهد. این مقاله به بررسی نقش سازمان‌های غیردولتی در جهان امروز و نیز نتایج حاصل از درخواست شورای اقتصادی و اجتماعی از مجمع عمومی ملل متحد، می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: سازمان‌های غیردولتی، سازمان‌های جامعه مدنی، سازمان ملل متحد، مقام مشورتی، مجمع عمومی، شورای اقتصادی و اجتماعی

* دانشجوی دوره دکترای حقوق بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی و مشاور حقوقی کمیته بین‌المللی صلیب سرخ

نقش انجمن‌ها در حمایت حقوقی از معلولان با نگاهی به قضیه «پروش»

دکتر حسن مرادزاده*

چکیده: دخالت و تأثیرگذاری تشکل‌های غیردولتی جوامع توسعه‌یافته در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، حقوقی، فرهنگی و غیره انکارناپذیر است. انجمن‌هایی که موضوع فعالیتشان امور معلولان است، نیز، از این قاعده مستثنا نیستند. حمایت حقوقی این تشکل‌ها از اشخاص دارای معلولیت یا در حوزه قانون‌گذاری است و یا حتی می‌تواند در تصمیمات قضایی باشد. یکی از جنجالی‌ترین و مهم‌ترین قضایایی که هم منجر به تصمیم‌گیری هیأت عمومی دیوانعالی فرانسه شد و هم در خصوص آن قانون‌گذاری صورت پذیرفت، مربوط است به تولد کودکی معلول موسوم به «نیکلا پروش» که عالی‌ترین مرجع قضایی وی را مستحق جبران خسارت دانست. همین امر موجب واکنش، بعضاً، خشم‌آلود انجمن‌های مرتبط با معلولان شد. این اعتراضات، قوه مقننه را واداشت که ضمن رایزنی با همان انجمن‌ها قانونی را جهت بی‌اثر ساختن حکم هیأت عمومی به تصویب برساند. اندکی بعد که اثر عملی قانون جدید در آرای محاکم پدیدار شد، تشکل‌های مزبور ناخرسند از حذف مسئولیت مدنی پزشک و واگذاری جبران معلولیت به مسئولیت اجتماعی با ضمانت اجرای

سست، به تلاش‌های خود ادامه دادند تا قانون ۱۱ فوریه ۲۰۰۵ جهت تحکیم بیشتر حمایت از اشخاص دارای معلولیت به تصویب رسید. این ماجرا می‌تواند از یکسوی برای تشکل‌های دست‌اندرکار امور معلولان کشور ما آموزنده باشد تا با رشد و آگاهی بیشتر به حمایت حقوقی از این قشر برخیزند و از سویی دیگر، گوشزدی باشد برای تصمیم‌گیران عرصه قانون و قضای این سرزمین.

کلیدواژه‌ها: تشکل غیردولتی، اشخاص دارای معلولیت، حمایت حقوقی، قانون‌گذاری، تصمیمات قضایی، رأی پرورش.

موانع تشکیل و کار آمدی سازمان‌های غیردولتی در ایران

طیبه واعظی* - دکتر محسن صادقی**

چکیده: سازمان‌های غیردولتی (NGOs)، به عنوان سازمان‌هایی که از دولت و کنترل مستقیم آن، مستقل بوده و به ابتکار و بر مبنای اراده آزاد و مشارکت خودجوش افراد خصوصی و خارج از حوزه حکومتی تشکیل می‌شوند و بدون قصد سودجویی، دارای اهداف عام‌المنفعه می‌باشند، امروزه نقشی چشمگیر در فعالیت‌ها و جنبش‌های حمایتی در حوزه‌های مختلف حقوقی، سیاسی، اقتصادی، زیست محیطی، فرهنگی و... دارند به طوری که صاحب‌نظران از این نهادها به عنوان وجدان بیدار جامعه و ابزارهایی برای تعدیل موقعیت ضعیف مردم در برابر نهادهای قدرتمند و پیچیده

* دانشجوی دوره دکترای روابط بین‌الملل دانشگاه تهران و عضو هیأت علمی پژوهشکده مطالعات راهبردی

vaezi@ut.ac.ir

** استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران و پژوهشگر گروه حقوق اقتصادی مؤسسه مطالعات و

sadeghilaw@ut.ac.ir

پژوهش‌های بازرگانی

1. Non-Governmental Organizations (NGOs)

اخیراً به عنوان معادل فارسی NGO، «تشکل‌های مردم‌نهاد» یا «سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن)» پیشنهاد شده است تا این معادل، جایگزین اصطلاح «سازمان‌های غیردولتی» گردد؛ با این حال نویسندگان این مقاله، همچنان از اصطلاح سازمان‌های غیردولتی استفاده نموده‌اند چرا که اصطلاح سازمان‌های غیردولتی رایج‌تر است و انگهی، اصطلاح تشکل‌ها یا سازمان‌های مردم‌نهاد، معادل چندان دقیقی نیست زیرا می‌تواند شامل نهادهای دیگری چون شرکت‌های تعاونی نیز شود؛ همچنین گویای ماهیت و ویژگی اصلی این سازمان‌ها یعنی غیردولتی بودن نیست.

دولتی یاد می‌کنند. به رغم این اهمیت، سازمان‌های مزبور در جامعه ما یا اساساً شکل نمی‌گیرند یا در صورت تشکیل، در ایفای وظایف و اثرگذاری خویش چندان کارا نیستند که نارسایی‌های حقوقی، مشکلات درون‌ساختاری و برون‌ساختاری را می‌توان مهم‌ترین موانع دانست. این مقاله مهم‌ترین موانع حقوقی و غیرحقوقی را مورد بررسی قرار داده و راهکارهای روشنی را برای رفع این نارسایی‌ها ارائه خواهد داد.

کلیدواژه‌ها: سازمان‌های غیردولتی، موانع حقوقی، موانع غیرحقوقی، ایران

نقد و معرفی

- قانون جرایم رایانه‌ای: نوآوری‌ها و کاستی‌ها
- تحدید حق دادخواهی دانشگاهیان توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی!؟
- یک گام به پس چند گام به پیش: نگاهی به تازه‌ترین دادنامه پرونده خون‌های آلوده با رویکردی نو به زیان افزون بر خون‌بها

قانون جرایم رایانه‌ای: نوآوری‌ها و کاستی‌ها

دکتر مهرداد رایجیان اصلی*

چکیده: قانون جرایم رایانه‌ای مصوب پنجم خرداد ۱۳۸۸ یکی از قوانین جدیدی است که تحولی را در نظام حقوقی ایران به وجود آورده است. اگرچه در برخی از جرم‌انگاری‌های این قانون، از عنوان‌های سنتی مجرمانه (مانند سرقت، جعل و کلاهبرداری) استفاده شده است، ولی خود عنوان قانون، نمایانگر ارزش‌های جدیدی در جامعه ایرانی است که در نظر قانون‌گذار باید از گذر اصول و قواعد حقوق جنایی و با بهره‌گیری از یافته‌های جرم‌شناسی مورد حمایت کیفری قرار بگیرند. بدیهی است که در مسیر این تجربه، افزون بر نوآوری‌های قانون‌گذارانه، کاستی‌هایی نیز به این قانون راه یافته است که به ظاهر از شتاب‌زدگی در تصویب آن حکایت می‌کند.

غلط‌های چاپی و ویرایشی متعدد، ابهام در رعایت اصل تناسب جرم و کیفر، و الحاق غیراصولی این قانون خاص به قانون عام مجازات اسلامی، از جمله کاستی‌های برجسته قانون جرایم رایانه‌ای به شمار می‌روند. شناسایی مسؤلیت کیفری برای اشخاص حقوقی و اصل صلاحیت شخصی بزه‌دیده‌مدار نیز از جمله نوآوری‌های شایسته توجه در این قانون‌اند.

کلیدواژه‌ها: جرم رایانه‌ای، جرم‌انگاری، کیفرگذاری، حمایت کیفری، تسامح صفر، تشدید کیفر

تحدید حق دادخواهی دانشگاهیان توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی!*

کیوان صدیقی* - زهره امیرآفتابی**

چکیده: از نهادهای خاص حاکمیت جمهوری اسلامی ایران، که عهده‌دار سیاست‌گذاری فرهنگی کشور می‌باشد، شورای عالی انقلاب فرهنگی است، که مصوبات آن مستقیم یا غیرمستقیم با حقوق مردم اصطکاک خواهد داشت. اصل حاکمیت قانون ایجاب می‌نماید، مصوبه هر نهاد یا مرجع شبه‌قضایی که حقوق مردم را «تحدید» یا «تهدید» می‌کند، مشمول حق دادخواهی ملت (اصل سی و چهارم قانون اساسی) قرار گیرد. در این خصوص حق دادخواهی در اصل یکصد و هفتاد و سوم قانون اساسی با پیش‌بینی دیوان عدالت اداری، به رسمیت شناخته شده است. متأسفانه به‌رغم اصل مذکور، شورای عالی انقلاب، طی مصوبه جلسه ششصد و سی‌ام مورخ ۱۳۸۷/۶/۱۲، تصمیمات صادره از هیأت‌ها و کمیته‌های تخصصی وزارتین علوم، تحقیقات و فناوری، و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سایر مراکز آموزشی و پژوهشی را، از شمول صلاحیت دیوان عدالت اداری و نیز سایر مراجع قضایی خارج ساخته است. پژوهش حاضر درصدد بررسی مصوبه مذکور و

k1_lawyer@yahoo.com

* دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق عمومی دانشگاه علامه طباطبایی

z_amirafabi@yahoo.com

** دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق عمومی دانشگاه علامه طباطبایی

چالش‌های حقوقی ناشی از آن و یافتن راه‌حل‌های احیای حق دادخواهی مردم است. جهت نیل به چنین هدفی می‌توان به واکاوی اصول تفکیک قوا، حاکمیت قانون و نظارت قضایی با توجه به ظرفیت‌های قانون اساسی ایران متمسک گردید، و غیرقانونی بودن مصوبه شورا را ثابت نمود.

کلیدواژه‌ها: شورای عالی انقلاب فرهنگی، کمیته‌های تخصصی فعال دانشگاه‌ها، تفکیک قوا، نظارت قضایی، دیوان عدالت اداری، حق دادخواهی

مجله پژوهشهای حقوقی (علمی - ترویجی)، شماره ۱۵، نیمسال اول ۱۳۸۸
صفحات ۴۳۵ الی ۴۵۱، تاریخ وصول: ۱۳۸۷/۵/۱۹، تاریخ پذیرش: ۱۳۸۷/۵/۲۴

یک گام به پس، چند گام به پیش نگاهی به تازه‌ترین دادنامه پرونده خون‌های آلوده با رویکردی نو به زیان افزون بر خون‌بها

دکتر علی صابری*

موفقیت گناهی است نابخشودنی
که در حق هم‌تایان خود مرتکب می‌شویم

پاره نخست

خوانندگان مجله پژوهشهای حقوقی، که اگر وزین‌ترین نشریه در جامعه حقوقی نباشد بی‌گمان یکی از آنها است، به‌خوبی به یاد دارند که نخستین دادنامه صادر شده در پرونده خون‌های آلوده در شماره هشت این مجله (پاییز و زمستان ۱۳۸۴ صفحه ۲۶۷ به بعد) به قلم دکتر سیدجمال سیفی، استاد حقوق بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی، سنجیده شد، یگانه مردی که کار عجیب وکیل پرونده در فراخوان کسب نظر از حقوقدانان درباره مبانی مسئولیت دولت را پاسخ گفته و تحقیقش به‌ویژه در بخش استناد به معاهدات بین‌المللی در دادنامه منعکس بود. این در واقع، ترک برداشتن دیوار بی‌اعتمادی دانشگاه و رویه قضایی و پیوندی نو بین این دو نهاد بود، گام‌هایش در راه پیشرفت حقوق استوار و زندگی‌اش پر از بهروزی باد. از آن پس سه دادنامه دیگر در این پرونده صادر شده‌اند که یکی در قالب کتاب

* وکیل پایه یک دادگستری

چاپ شد. به جز سومین دادنامه که مسئولیت تضامنی را برای وزارت بهداشت و سازمان انتقال خون مقرر کرده بود و با آراء پیشین تفاوت داشت، دادنامه‌های پسین چیزی به حقوق ایران اضافه نکردند تا درخور سنجش باشد تفاوت دادنامه‌ها در مسئولیت مشترک و تضامنی را خودم یا همکار دیگر باید به دیوانعالی کشور بکشاند تا وحدت رویه ایجاد شود (کاری و رای امور روزمره) اما دادنامه تازه صادر شده از شعبه یکم دادگاه‌های حقوقی تهران چیز دیگری است. در این سری از رسیدگی‌ها، پرونده‌ها جداگانه رسیدگی می‌شود و درباره تک تک موکلان (برای به کار نبردن واژه بیمار پوزش می‌خواهم. بیمار و سالم به پزشک مربوط می‌شوند و به چشم من مراجعانم موکل نام دارند) که حدود ۱۴۰۰ نفر هستند دادنامه صادر خواهد شد. دکتر مسعود امرائی فرد دادرس مأمور به خدمت در شعبه یکم دادگاه حقوقی تهران که یک سال است اداره پرونده با اوست رخوت رسیدگی از سال ۱۳۸۵ در این شعبه را شکست و با درست کردن قرار کارشناسی، عزم کارشناس پیشین و ارجاع به هیأتی تمام وقت موجبات صدور دادنامه را فراهم کرد، تا اینکه در ۱۸ مرداد سال جاری (۱۳۸۸) دادنامه مربوط به پنج نفر از موکلان به من ابلاغ شد. در صفحات آینده، دادنامه هشت صفحه‌ای از نظر خواهد گذشت و از اینرو خوانندگان را از خواندن توضیح اضافی بی‌نیاز می‌بینم. آنچه هست نگاهی است گذرا آن هم با نگارش وکیلی که ذینفع در پرونده است. هنگام سنجش دیگران، قلم به آسانی حرکت می‌کند، اما در رابطه با کار خود که داوری منصفانه صد چندان ضروری است، واژگان که همواره دست‌آموز بوده‌اند گریزپا می‌شوند، امید که به کوشش دادرس در یافتن راهی نو در حقوق کشورمان آسیب نرسانم.